

НАВЧАННЯ МИСТЕЦЬКИМ ДИСЦИПЛІНАМ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

У статті розглянуто значення навчання мистецьким дисциплінам для формування та розвитку духовної культури молоді, охарактеризовано основні умови та сутність цього процесу.

Ключові слова: духовність, духовна культура, мистецька освіта

The article describes the importance of training in artistic disciplines for young people' spiritual culture forming and growth, it was characterized the estimate conditions and essence of this process.

Key words: spirituality, spiritual culture, artistic education.

Розвиток духовної культури – процес, який супроводжує людство у всі часи його існування. Духовність, культура, духовна культура – все це є основою входження молоді людини у суспільство. Прийняття чи не прийняття цінностей оточуючого завжди було показником вихованості, а відтак комфортності існування у певному соціумі. Останні роки у суспільстві активно створюється думка щодо зменшення духовності серед молоді, зростання значення матеріального, відмова від прадідівських цінностей тощо. Але це достатньо поверхневий підхід, який будується на тлі загальнополітичного та загальноекономічного зниження рівня життя. Існуючі у суспільстві проблеми, у першу чергу, знаходять своє відображення у діяльності та оціночних нормах молоді, змінах ідеалів, проявах нігілізму, меркантильності тощо. Це все стає можливим через особливості психічного та соціального розвитку молоді людини, через здатність не тільки бачити, але й порівнювати, «примірювати» на себе ті чи інші моделі буття. І якщо у цих моделях молода людина не знаходить для себе позитивного зразку, не бачить шляху, який би привів до соціально значущої ролі у суспільстві, задовольнив би духовні потреби, то вільну нішу заповнюють негативні дії,

цінності, вчинки. Таким чином постає потреба не тільки з'ясувати, чому відбувається знецінення духовності, скільки створювати середовище, яке сприяло б закріпленню духовних цінностей, забезпечувало б умови розвитку духовної культури.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування умов розвитку духовної культури під час навчання мистецтву. З означеної мети випливають такі завдання:

- рівень духовної культури молоді визначити як педагогічну, соціокультурну проблему сучасної системи виховання;
- визначити духовну культуру як складову процесу навчання мистецьким дисциплінам;
- охарактеризувати особливості мистецької освіти як умови забезпечення культуровідповідності освіти.

Питання щодо теоретичного обґрунтування та визначення основних дефініцій з проблем духовної культури розглядається багатьма вченими – соціологами, психологами, педагогами та ін.. Серед них В. Баранівський, І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутковська, І. Зайченко, О. Зеліченко, І. Зязюн, Г. Горак, Б. Кобзар, С. Кримський, Л. Олексюк, Є. Помиткін, О. Рудницька, Л. Сохань, М. Стельмахович, Б. Ступарик, Т. Тищенко, Г. Шевченко та ін.

Крім того цілий ряд публікацій присвячено проблемам практичного втілення вимог часу щодо формування та розвитку культурної духовності української молоді (В. Андрущенко, Н. Богданова, Г. Груць, Л. Губерський, М. Михальченко, В. Огнев'юк, В. Симонов, Ю. Сурмін, Г. Ситник та ін.)

Якщо розглядати духовність як прагнення людини до вічних цінностей, як спосіб людського існування, то можна говорити про її визначальну функцію в єдиній структурі психофізіологічного і соціокультурного життя індивіда. Духовність – це основа наступності поколінь, це конкретний сенс життя людини, емоційно-когнітивна сфера, що забезпечує якісний результат формування особистості.

Високий рівень розвитку духовності дозволяє говорити про наявність усвідомленої мотивації, а відтак і ціннісної свідомості, соціально значущої за своїм змістом діяльності.

Духовна культура базується на поєднанні та порівнянні досвіду поколінь. Враховуючи соціально-економічні та політичні події сучасного українського суспільства, можна говорити, що сьогодні відбувається радикальна зміна досвіду молодого покоління в порівнянні з досвідом їхніх батьків, загострюється проблема наступності поколінь, виникає культурологічний вакуум, при цьому швидка зміна соціокультурних складових не сприяє стабільності в процесі дорослішання.

Рівень духовної культури молоді безпосередньо відбивається на інтенсивності і спрямованості соціально-культурної активності. Духовна культура визначає як ціннісні орієнтації молоді людини у сферах застосування здібностей, так і рівень їх (молоді) прагнень, допомагає зосередити сили на найбільш прийнятному полі діяльності, знайти своє місце в житті. Як наголошує Горіна О.Т.: «Між ступенем засвоєння духовної культури і соціальною активністю існує діалектичний взаємозв'язок». [2].

Філософська основа духовності вказує на її базовий характер у виховних теоріях. Опора на внутрішнє "я" враховує закономірності емоційно-когнітивних процесів і ціннісно-сміслового поля особистості, дозволяє вирішувати завдання особистісного росту.

Культура людини є важливим фактором її розвитку, внутрішнім регулятором, який забезпечує становлення особистості, впливає на її життєву позицію. Як зазначав академік С.Б.Кримський: «Через життєві сенси, повсякденну діяльність вона (особистість, людина) створює і передає наступним поколінням ті культурні надбання, які сформувалися і властиві, тільки даній епосі, часу» [5, с.7]. Тобто, культура виступає як певний аспект суспільства, як прояв розвитку самої людини.

У соціологічних дослідженнях духовна культура пояснюється як сукупність традицій, звичаїв, цінностей і норм, що регулюють життя людини, її ставлення до себе, до інших людей, до світу загалом [8, с.54].

Педагогічна наука дозволяє характеризувати культуру як сукупність сформованих на основі загальнолюдських цінностей якостей особистості, у відповідності до функціонуючих на даному етапі суспільного розвитку освітніх систем. Таким чином можливо стверджувати, що культура та духовність особистості залежать від рівня розвитку суспільства і визначають парадигму освіти. Важливим є і той факт, що людина здатна не лише пізнавати та відображати, повторювати, копіювати навколишній світ, а й спираючись на свої творчі здібності, вольові якості, соціальну активність, творчо змінювати навколишнє, збагачувати його новими зразками культури.

Наша думка спирається на ідеї О. Климишина, який пояснює духовність як «спосіб самотворення особистості, вибір нею власного образу, своєї долі і соціальної ролі, творення особою самої себе за зразками вищих абсолютів, віри у вищі абсолюти – добро, справедливість, людяність, любов, правду, милосердя тощо, спрямування усіх помислів і дій на них, бажання утверджувати їх у житті. Відсутність такого бажання, недовір'я в ці ідеали є бездуховністю» [4, с.15].

Цікавою для нашого дослідження є думка Г.Шевченко, що «...духовна культура створює особливий світ цінностей, формує і задовольняє наші інтелектуальні та емоційні потреби»[10, с.222]. Духовна культура проявляється у суспільній діяльності особистості, яка виконує функції відтворення. Інтенсивний тип відтворення, який базується на емоційно - мотиваційних та ціннісних орієнтаціях особистості, ідеалах, дозволяє "опредметити" культурні надбання і збагатити їх шляхом творчої перетворювальної діяльності. Роль мистецтва у цьому опосередкована тим, що саме мистецтво здатне акумулювати багатогранний соціокультурний духовний досвід людства й духовно-творчий потенціал, узагальнити

вираження конкретно-історичного характеру світосприйняття й ставлення людини до світу.

Як зазначає О.П.Рудницька: «У мистецькій освіті завжди відбувається взаємопроникнення знань і продуктивної активності, оскільки жодну інформацію у галузі мистецтва не можна розкрити без залучення людини до самостійної художньої діяльності, всі види якої стимулюють прояви фантазії, образного уявлення мистецька освіта характеризується майже невлотимим для формальної фіксації розвитком особистості, тим, що залишається, коли забувається все вивчене. Вона не зводиться до окремих функцій професійного навчання і художньо-естетичного виховання, оскільки є важливим компонентом цілісного духовного розвитку особистості, який визначає можливості підвищення загального культурного потенціалу всього суспільства» [7, с.26-29].

У цьому сенсі існуюча система мистецької освіти набуває вагомого виховного потенціалу, створює умови для свідомого опанування мистецтва, реалізації власних творчих потреб, розвитку мистецьких здібностей, формування відповідального ставлення до мистецьких традицій тощо. Головна мета мистецької освіти полягає у формуванні різножанрових потреб молоді, у підготовці такого аматора і професіонала, який відчуває і усвідомлює духовну цінність мистецтва у всьому його розмаїтті [7, с.105]

Цей процес, на нашу думку, має проходити у двох напрямках:

- вивчення мистецтва для загального культурного розвитку, для задоволення потреби організувати свій життєвий простір за законами краси, для формування через мистецтво світогляду, розвитку естетичних смаків та ідеалів, формування духовної культури в цілому;

- вивчення мистецьких дисциплін для подальшої професійної мистецької діяльності, яка не тільки сприяє загальнокультурному розвитку, а й забезпечує потреби інтелектуального, духовного, професійного характеру.

Зміст підготовки під час вивчення мистецьких дисциплін безпосередньо впливає на формування складових духовної культури:

пізнавально – інтелектуальну, соціально – діяльнісну та суспільну (за Горіною О.Т.).

За таким підходом пізнавально – інтелектуальна складова духовної культури проявляється в рівні засвоєння знань щодо становлення та розвитку мистецтва, його основних жанрів, течій та напрямків, творчого спадку видатних діячів мистецтва, формування умінь та навичок художнього сприйняття мистецьких творів та свідомого, адекватного художнього спілкування (за О.П.Рудницькою), використання мистецької складової у всіх сферах життєдіяльності, бажанні професійного навчання мистецтву на рівні особистісних здібностей та самовизначення на навчання та вдосконалення творчих здібностей протягом всього життя.

Соціально – діяльнісна складова духовної культури молодого людини показує рівень готовності її до самостійного життя, активної та свідомої участі у мистецькому процесі, зокрема, навчальному, здатності до саморозвитку, намаганні передавати мистецький спадок іншим, здійснюючи концертно-виконавську, виставкову діяльність, організації життя за законами краси.

Суспільна (людинотворча) складова духовної культури по суті має суспільно – корисну спрямованість, вказує на наявність та відповідний рівень таких ділових та творчих якостей як індивідуальна самостійність та створення мистецьких образів, які у подальшому перетворюються в образи свідомості, впевненість у своїх діях та вчинках, адекватність розуміння художніх творів, здатність до творчого спілкування з мистецтвом, володіння програмою декодування виразно-сміслових значень художньої мови, ініціатива, активна участь у мистецькому просвітництві та проведенні суспільно-корисних, благодійних мистецьких акцій тощо.

Важливою складовою розвитку духовної культури під час навчання мистецьким дисциплінам має стати врахування системи мотивів, які спонукатимуть до мистецької (творчої, навчальної) діяльності та визначатимуть певний тип поведінки. Взаємозалежність

мотивів та потреб , які є рушійними силами духовного розвитку та досліджена в роботах С. Рубінштейна, П. Єршова, Ю. Шарова та ін., дозволяє стверджувати, що будь-яка мистецька діяльність детермінована певною системою мотивів. Серед них найбільш розповсюджені такі:

- ті, які пов'язані зі стимулюванням людини до аматорської мистецької діяльності або до вивчення мистецьких дисциплін на професійному рівні;**
- ті, що формуються на основі потреб, безпосередньо пов'язаних із метою навчання мистецтву та художньої творчості;**
- ті, що спонукають до активної мистецької діяльності, як на рівні сприйняття мистецтва, так і на рівні творення мистецького твору;**
- ті, які пояснюють мету навчання мистецтву або участі у мистецькій діяльності;**
- ті, що викликають мистецьку, художньо-естетичну активність у людині;**
- ті, що визначають різні явища і стани, які викликають потреби, інтереси, потяги, емоції, установки, ідеали, пов'язані зі сприйняттям мистецтва або безпосередньою мистецькою діяльністю;**
- ті, що виконують функції стимулювання людини до опанування різних видів та жанрів мистецтва, участі у мистецькій діяльності тощо.**

Духовні потреби реалізуються у духовній діяльності, завдяки якій вищі загальнолюдські цінності стають особистісно значущими для людини. У цьому полягає взаємозв'язок потреб і цінностей, який у багато чому визначає розвиток духовної культури особистості. Таким чином, духовність людини знаходить найповніше вираження в творчій активності суб'єкта.

Реалізація цієї задачі в умовах навчального закладу здійснюється як через вивчення мистецьких дисциплін відповідно до змісту освітньої програми, так і через створення мережі творчих колективів, участь молоді у мистецьких акціях різного рівня, організацію середовища за законами естетики, заохочення учасників творчих колективів, визначення ролі занять мистецькими дисциплінами у професійному зростанні та професійних перспективах, навіть тоді, коли вони безпосередньо не пов'язані з художньо творчою діяльністю.

Навчання мистецьким дисциплінам як складової професійної підготовки здійснюється у Херсонському державному університеті на напрямах підготовки, спеціальностях «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Культурологія», «Хореографія», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Готельно-ресторанна справа», «Побутове обслуговування». Участь у навчальному процесі викладачів, які мають почесні звання у мистецькій галузі – народний художник України Чуприна В.Г., народні артисти України Лелеко Н.В., Ширінський Х. Д., Чуприна Б.В., заслужений художник України Гоноболіна О.Ч., заслужені артисти України Пташнік Г.Я., Гурба В.Т., заслужені працівники культури, члени національних творчих спілок, сприяє не тільки професійному становленню молоді, а й створює умови щодо передачі мистецького досвіду, формування у студенті духовності, розуміння єдності поколінь у збереження духовного надбання українців.

У той же час, Херсонський державний університет, маючи давні та міцні традиції організації художньо-творчої діяльності молоді, підтримує участь студентів у таких колективах як народний театр «Студі-АРТ», народні хореографічні колективи «Чубарики», «Сузір'я», «Ладовиця», зразкові хорові колективи факультетів дошкільної та початкової освіти та філології та журналістики. Досвід, набутий у цих колективах, максимально наближує молодь до професійної мистецької діяльності, формує якості, що забезпечують культурне зростання. Особливе місце у цьому переліку

посідають творчі колективи факультету культури і мистецтв, де участь у симфонічному оркестрі, хореографічних колективах, вокальних та інструментальних ансамблях забезпечують не лише навчальну складову підготовки майбутніх вчителів мистецтва, а й створюють умови для розвитку творчого потенціалу кожного. У першу чергу це реалізується через участь колективів та солістів у різнопланових мистецьких акціях та заходах. Серед них світкові заходи навчального закладу, міста, області, конкурси, фестивалі, огляди художньої самодіяльності, участь у спільних виставах з Херсонським обласним академічним музично-драматичним театром ім.М.Куліша та Херсонським обласним академічним театром ляльок. Великого значення набувають мистецькі акції, що проводяться з благодійної метою: підтримка дітей-сиріт у новорічно-різдвяних програмах, збір коштів на підтримку українських збройних сил, концерти у лікарнях, інтернатах, виправних закладах тощо. Яскравим акцентом є виставки творчих робіт студентів спеціальності «Образотворче мистецтво» та функціонування виставкової зали ХДУ, де кожен охочий має можливість ознайомитися з творчими здобутками молоді.

На кожному факультеті університету працюють аматорські хореографічні колективи різного спрямування, вокальні та інструментальні колективи, команди КВК. Цікавими та насиченими є виставки творчих робіт молоді, які проводяться серед студентів, що не навчаються на мистецьких спеціальностях: виставки декоративно-прикладного мистецтва, фотовиставки, виставки квіткових композицій, виставки-ярмарки кулінарних виробів тощо. Традиційні мистецькі акції університету – «Дебют», «Молода хвиля», кіно-відеофестиваль, КВК, відзначення свят народного календаря, участь у заходах до дня міста, театрального фестивалю «Мельпомена Таврії», Свята знань тощо – створюють умови не тільки для реалізації творчого потенціалу, набуття мистецького досвіду, збагачення художнього світогляду, а й в цілому впливають на формування духовної культури молоді, забезпечують її зв'язок з культурним досвідом поколінь, створюють умови

для самореалізації, формування лідерських якостей, впливають на успішність майбутньої професійної діяльності у різних сферах господарства.

Список використаних джерел

1. Н. Богданова. Проблема формування духовної культури студентської молоді сучасної України - "Донецький вісник НТШ" – т.24. Філософія. Суспільство. Педагогіка. , 2008 р.
http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=33147.
2. Горіна, О. Т. Механізми формування духовної культури студентської молоді/О. Т. Горіна. - Духовність особистості : методологія, теорія і практика [Текст] : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля, НДІ духов. розвитку людини; [редкол.: Г. П. Шевченко (голов. ред.) та ін.]. Вип. 6 (59). - Луганськ: СНУ, 2013. - С .71-82
3. Груць Г. М. Основи формування духовної культури студентської молоді.
<https://www.google.com.ua/search?q=%D0%B3%D1%80%D1%83%D1%86%D1%8C&oq=%D0%B3%D1%80%D1%83%D1%86%D1%8C&aqs=chrome.0.69i57.10836j0&sourceid=chrome&ie=UTF-8#q=%D0%B3%D1%80%D1%83%D1%86%D1%8C+%D0%93.%D0%9C>
4. Климишин О. І. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07/ Прикарпатський ун-т ім.Василя Стефаника – Івано-Франківськ, 2004.-249 арк.
5. Кримский С.Б. Заклики духовності ХХ століття: [З циклу щоріч.пам'ят. лекцій ім. А. Оленської - Петришин, 2002 р.] / С.Б. Кримский – К.: Вид.дім «КМ Академія», 2003. – 32 с.
6. Культура. Ідеологія Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В.Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – С. 510-515.

7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька / О.П.Рудницька. – Навч.посібник. – К.: 2002. – 270 с.
8. Соціолого–педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К.: ЕксОб, 2004. – 304с.
9. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О.Огнев'юк . – К.: Знання України, 2003.– С. 380-390.
10. Шевченко Г.П. Духовний розвиток особистості: Пошуки нового підходу допроблеми // Духовність особистості: Методологія, теорія і практика: Збірник наук.праць Гол.ред.Г.П.Шевченко. – Вип.4. – Луганск: Вид-во Східноукр.нац. ун –т ім.В.Даля, 2005. – 232 с. (с.221-226).